

Grotere zelfstandigheid voor jongeren

Toen we in de zomer van 1982, in het kader van de werkgroep 'jeugdrecht' van het S.E.V.I.¹, het onderhand wel bekende voorontwerp van Minister Gol² bespraken, werd als argument ter verdediging van dit ontwerp naar voor gebracht: 'Door jongeren sneller voor de gewone rechtbank te brengen, worden ze toch als volwaardig behandeld? Ze worden voor hun verantwoordelijkheid geplaatst en krijgen alle waarborgen inzake rechtszekerheid en inzake rechten van de verdediging. Dat is toch prima?' Dat was het natuurlijk niet. Dit voorontwerp had immers geenszins de bedoeling om de rechtspositie van minderjarigen te verbeteren, maar wel om jongeren harder aan te pakken en zo de maatschappij te beschermen tegen de zogenaamde stijgende jeugdmisdadigheid. Maar toch was het een verleidelijk argument. En het antwoord erop, dat grotere verantwoordelijkheid van jongeren slechts zin kan hebben als deze eerst ook een grotere handelingsbekwaamheid verwerven, was te algemeen en te theoretisch om werkelijk dienend te zijn. Deze principiële stellingname uitdiepen en concreet uitwerken werd dan ook als een prioritaire opdracht gezien, zeker toen bleek dat het met het voorontwerp Gol niet zó'n vaart zou lopen. Gedurende bijna twee jaar is er dan in de S.E.V.I.-werkgroep 'jeugdrecht' gediscussieerd over grotere zelfstandigheid voor jongeren, wat in de herfst van vorig jaar uitmondde in een globaal politiek voorstel³ en nog moet uitmonden in een wetgevend initiatief. In dit artikel poog ik de grote lijnen van dit voorstel uiteen te zetten.

Chinese voetjes

In ons huidig recht is de handelingsonbekwaamheid de principiële regel voor de minderjarigen (en de burgerrechtelijke minderjarigheid duurt nog steeds tot 21 jaar!). De handelingsonbekwaamheid is een juridische fictie (*feitelijk* zijn minderjarigen tot heel wat meer bekwaam dan tot de handelingen die ze *juridisch* volledig rechtsgeldig kunnen stellen), een fictie die de vertaling is van de opvatting dat kinderen geen volwaardige personen zijn met een eigen aanvoelen en eigen ideeën. Minderjarigen zijn geen volwaardige rechtssubjecten, ze zijn geen dragers van eigen rechten en plichten, ze mogen niet zelf beslissingen nemen, niet de richting waarin ze zich ontwikkelen uitstippelen of niet zelf verantwoordelijkheid dragen. Het kind heeft slechts betekenis in functie van de volwassene die het zal worden. Zolang het minderjarig is moet het worden beschermd en opgevoed. Daarvoor dient de instelling van de ouderlijke macht, waardoor ouders voor hun minderjarige kinderen kunnen beslissen. Daarvoor dienen ook de jeugdbeschermingswetten die de overheid toelaten om in te grijpen wanneer de ouders hun opvoedende rol niet, niet behoorlijk of zonder voldoende succes ver-

1. Studie- en documentatiecentrum Emile Vandervelde Instituut, d.i. de studiedienst van de S.P.

2. Voorontwerp van wet betreffende de jeugdbescherming.

3. Uitgegeven als S.E.V.I.-dossier: Grotere zelfstandigheid voor jongeren, *Eindverslag van de werkgroep jeugdrecht*, november 1984, 77 p., 160 fr.

vullen. Opvoeden van kinderen, die zelf nauwelijks rechten hebben, betekent hen vormen naar het mensbeeld dat de samenleving verlangt. De maatschappij heeft zich, ook juridisch, georganiseerd om kinderen te kneden naar haar ideale toekomstbeeld. Net zoals de Chinezen hun kinderen erg kleine schoentjes aanpasten, omdat kleine voetjes het Chinese schoonheidsideaal waren. De inbreng van het kind is daarbij haast onbestaand.

Tegenover deze bevoogdende opvatting kiezen wij voor emancipatie. Wij gaan er van uit dat elk kind drager is van rechten en deze ook moet kunnen uitoefenen, behalve wanneer in de praktijk blijkt dat het dit niet kan. Wij staan dus de handelingsbekwaamheid voor als algemene regel, niet alleen *omdat* kinderen mondiger zijn geworden, maar vooral ook *opdat* ze mondiger zouden worden. Dit moet leiden naar een minder hiërarchische, meer horizontale verhouding tussen volwassenen en kinderen, op basis van gelijkwaardigheid.

Groeiende zelfstandigheid

Geplaatst tegenover het heersende principe van de handelingsonbekwaamheid, en vanuit de filosofie van een streven naar emancipatie en naar een gelijkwaardiger verhouding tussen jongeren en volwassenen, kwam het er op aan om *een concreet voorstel* uit te werken dat duidelijk de richting van de handelingsbekwaamheid van minderjarigen inslaat.

Een eerste, bijna evidente stap is de burgerrechtelijke meerderjarigheid op 18 jaar. *Bijna* evident, want alhoewel ons burgerlijk recht op dat punt duidelijk achterophinkt op de maatschappelijke werkelijkheid, op andere takken van het recht en op andere Europese wetgevingen, toch is de meerderjarigheid op 18 nog steeds geen feit.

En het ziet er niet naar uit dat het wetsontwerp Vanderpoorten⁴, dat reeds in 1975 werd neergelegd, nog tijdens deze legislatuur zal worden goedgekeurd.

Essentieel in ons voorstel is echter dat minderjarigheid niet langer gelijkgeschakeld wordt met handelingsonbekwaamheid. De minderjarige mag niet tot juridische onmondigheid worden veroordeeld. Daarom moet de bepaling dat niet ontvoogde minderjarigen onder het gezag van hun ouders staan⁵, waaruit een vrij absolute zeggingschap voor de ouders over de persoon van hun kinderen volgt, worden vervangen. In de plaats daarvan stellen wij een artikel voor dat het recht vastlegt voor de minderjarigen om zich overeenkomstig eigen inzicht te ontplooien. Zij kunnen dit recht vrij uitoefenen voor zover dit de uitoefening van de ouderlijke plicht om hun kinderen te onderhouden en op te voeden niet verhindert.

Volgens deze nieuwe algemene bepaling over minderjarigheid en ouderlijk gezag zijn de rechten en bevoegdheden van de ouders begrensd, omdat zij in functie staan van de opvoeding van de minderjarige. De handelingsbekwaamheid en het eigen beslissingsrecht van de minderjarige vormen het uitgangspunt. Het ouderlijk gezag is doelgebonden en grijpt daar op in voor zover dit nodig is om de ouderlijke plicht tot verschaffen van onderhoud en opvoeding uit te

4. Ontwerp van wet tot verlaging van de leeftijd van burgerlijke meerderjarigheid tot 18 jaar, Parlementaire stukken, Senaat, 673 (1974-75), nr. 1.

5. Art. 372 Burg. Wetboek

oefenen. De jeugdrechter beslist over de geschillen tussen ouder en kind. Nu is er reeds veel gediscussieerd over de vraag of men zich best beperkt tot zo'n algemeen wetsartikel, dat dan in de praktijk kan worden toegepast rekening houdend met de concrete omstandigheden en met de rijpheid van de individuele minderjarige, of men daarentegen beter concrete rechten verleent op vast bepaalde leeftijden. Wij hebben gemeend een combinatie van beide te moeten maken. Het is een onbegonnen werk en trouwens al te gek om voor alle mogelijke problemen die tussen minderjarigen en ouders opduiken te gaan bepalen wie op welke leeftijd waarover mag beslissen. Jongeren en ouders zullen dat in onderlinge discussie moeten uitmaken en desnoods, in uiterste gevallen, zal de jeugdrechter moeten beslissen. Omwille van de rechtszekerheid echter is het noodzakelijk voor een aantal belangrijke problemen duidelijke rechten vast te leggen vanaf een bepaalde leeftijd. Dit geeft meteen ook aan hoe het algemeen ontplooiingsrecht moet worden ingevuld.

Elke minderjarige heeft steeds recht op vrije meningsuiting, briefgeheim... Hij moet inspraak hebben in de beslissingen die over zijn leven worden genomen: vanaf 6 jaar moet hij verplicht worden gehoord in juridische procedures, en vanaf 12 jaar moet daarin hij ten volle zijn standpunt kunnen verdedigen en is hij dus partij in zake. Vanaf 12 jaar beslist hij zelf waar hij voor hulpverlening gaat aankloppen. Vanaf 16 jaar kiest de minderjarige vrij de school en de opleiding die hij wil volgen, en kan hij ook zelf beslissen waar hij zijn woonplaats vestigt. Hij kan dus ook alleen gaan wonen. Daarvoor moet hij ook kunnen allerhande andere beslissingen nemen en handelingen stellen, en 16 jaar is dus een mijlpaal. Elke 16-jarige zou zowat de rechten hebben waarover in ons huidig recht de ontvoogde minderjarige beschikt. Stappen met verre gaande gevolgen (huwen, grote leningen of langlopende huurcontracten aangaan, maar ook b.v. beslissen over sterilisatie of over het wegschenken van een orgaan) zou men slechts vanaf de meerderjarigheid (18 jaar) kunnen zetten. Tot zover een wel zeer beknopte en schematische weergave van de concrete wetsbepalingen die we voorstellen. In elk geval moet duidelijk zijn dat we willen dat een minderjarige niet buitenspel blijft staan bij beslissingen over zijn persoon en dat hij zijn leven meer in eigen handen moet kunnen nemen.

Straffen met de pincet

Een grotere zelfstandigheid voor jongeren betekent ook dat ze verantwoordelijkheid moeten opnemen voor hun daden. Er is geen reden om jongeren wetten te laten overtreden zonder daarop te reageren. Er zijn maatschappelijke normen, waar men voor of tegen kan zijn, maar ofwel moet de maatschappij haar normen maar wijzigen ofwel moet ze er eerbied voor afdwingen. Jongeren moeten met de geldende normen worden geconfronteerd en zo nodig gesanctioneerd. 'Het gaat ons niet om straffen met de botte bijl. Het moet gaan om nauwgezette reacties, om straffen met de pincet. Een adequate reactie verstrekt de norm, heeft iets te maken met de aard van het delict, streeft naar het herstel van de schade in het

bijzonder bij de slachtoffers, biedt de dader iets van herkenning, legt zo mogelijk verband tussen delict en reactie en geschiedt met mate.⁶

Wij menen dat er in de huidige jeugdbescherming veel te gemakkelijk en te vaak wordt overgegaan tot plaatsing (de botte bijl), terwijl er veel passender vormen van begeleiding of sanctie mogelijk zijn. Daarom pleiten wij voor het toepassen van de principes van de 'subsidiariteit' en de 'legaliteit'. Om het stigma van 'gerechtskind' zoveel mogelijk te vermijden mag de jeugdrechtbank slechts ingrijpen wanneer is aangetoond dat elke vorm van vrijwillige hulpverlening onmogelijk is of faalt. Daarenboven moet de jeugdrechter de uithuisplaatsing gebruiken als een ultiem redmiddel. Gerechtelijke tussenkomst en plaatsing in een instelling zijn subsidiair: ze mogen slechts in tweede orde worden aangewend, wanneer de hulpverlening op vrijwillige basis en de maatregelen met behoud in eigen milieu onmogelijk blijken (wat dan ook telkens afdoende moet worden aangetoond).

De plaatsing in een instelling is slechts zelden een maatregel die de beste begeleiding of de beste sanctie vormt, noch om tegemoet te komen aan de 'kind in gevaar' situatie, noch om te reageren op een door een minderjarige gepleegd misdrijf. Ze moet daarom de uitzondering blijven. Op minderjarigen van 16 jaar of ouder, die volgens ons voorstel over een ruime mate van zelfstandigheid kunnen beschikken, kunnen trouwens geen maatregelen omwille van 'kind in gevaar' worden toegepast. Zoniet zou men met zo'n maatregel heel hun zelfstandig beslissingsrecht kunnen kelderen. Tegenover het plegen van als misdrijf omschreven feiten moet gereageerd worden met een duidelijke maar ook duidelijk omschreven en aangepaste sanctie. Men moet minderjarigen diets maken dat de maatschappij het overtreden van de door haar opgelegde normen niet zomaar over zich laat gaan. Een plaatsing van onbepaalde duur is daarvoor niet het geschikte middel, en moet daarom worden vervangen door 'alternatieve sancties'. Deze moeten zo goed mogelijk antwoorden op het gepleegde misdrijf, wat nogal wat verbeelding zal vergen van de jeugdrechter en zijn sociale dienst. Experimenten tonen echter aan dat het mogelijk is.

Bij het overlezen van dit stukje blijft mij een onvoldaan gevoel na, en ik veronderstel dat ook de lezer 'n beetje op zijn honger blijft. Maar dat kan niet anders, want op enkele bladzijden kan je niet 'n nieuw stramien uittekenen voor het hele jeugdrecht en de hele jeugdbescherming. De nieuwsgierige lezer moet ik dus verwijzen naar het eindverslag zelf van de S.E.V.I.-werkgroep 'jeugdrecht', dat op zijn beurt een uitnodiging is voor verdere discussie en bijkomend denkwerk.

Lodewijk De Witte

6. HOEFNAGELS, G.P., 'Jeugd vandalisme is verzet tegen normloze samenleving', *N.R.C. Handelsblad*, 3 april 1985.

Motie van de Vereniging der Vlaamse Onthaalhuizen: opvang van geïnterneerden in onthaalhuizen

Als iemand een misdrijf pleegt en het blijkt dat hij op het ogenblik van de feiten of bij zijn verschijning voor de rechtbank, duidelijk krankzinnig of zwakzinnig is, dan kan hij niet-verantwoordelijk verklaard worden voor zijn daden.

In dat geval veronderstelt men dat er *geen* misdrijf werd gepleegd, maar legt men — zoals voor landlopers — een *maatregel* op, met name de internering. De persoon wordt opgesloten in een instelling voor sociaal verweer omdat hij een gevaar betekent voor de maatschappij.

Er gaan heel wat stemmen op om de internering af te schaffen of minstens de toepassing er van te herzien.

Een greep uit de daarvoor gehanteerde motiveringen, leert ons dat:

- men te vlug interneert;
- dwangverpleging demotiverend werkt;
- de in de tijd onbegrensde maatregel tot grove onrechtvaardigheden leidt;
- de kwaliteit van de psychiatrische expertises vaak beneden alle peil blijven;
- de grijze eminenties van de Commissies tot bescherming van de Maatschappij dringend met pensioen moeten gaan;
- er een gebrek aan beroepsmogelijkheden voor geïnterneerden bestaat;
- het in de instellingen voor sociaal verweer, op zijn zachtst gezegd, ontbreekt aan voldoende begeleiding.

Vanuit de praktijk van de opvang van ex-geïnterneerden kan de Vereniging der Vlaamse Onthaalhuizen zich bij deze kritieken aansluiten. Toch vraagt V.D.V.O. dat men bij een herziening van de wetgeving oog zou hebben voor de specifieke problematiek van vele geïnterneerden.

Deze mensen vormen voor de welzijns- en gezondheidssector wellicht de cliëntgroep waartegen de meeste terughoudendheid bestaat.

De Vereniging der Vlaamse Onthaalhuizen stelt vast dat er in toenemende mate een beroep wordt gedaan op de onthaalcentra voor opname van geïnterneerden. Hierbij valt de gebrekkige informatie op die de onthaalhuizen bereikt vanuit de gevangnissen bij vragen tot opname van geïnterneerden of gedeïnterneerden. Voldoende informatie en een grondige voorbereiding zijn nochtans de eerste voorwaarden om een opname te doen slagen. In het geval van geïnterneerden hangt dit bovendien samen met de veiligheid van het onthaalhuis en zijn bewoners.

De onthaalhuizen willen verder stellen dat zij *niet altijd* kunnen en willen ingaan op deze vragen.

Waarom niet? Zonder de onvergeeflijke fout te maken om alle geïnterneerden over dezelfde kam te scheren stelt de V.D.V.O. vast dat de problematiek die aan de basis lag voor internering vaak een *gespecialiseerde* opvang behoeft. Gezien hun algemene functie en gezien hun personeelskader kunnen de onthaalcentra deze opvang niet steeds bieden.

Bovendien werd vastgesteld dat vooral onthaalcentra kritiek krijgen wegens niet-opname van geïnterneerden. De psychiatrische ziekenhuizen die in de eer-